

“Wijsheid vind je tussen rede en gevoel”

Nieuwe basklarinetcompositie van Michael Finnissy

door Aad van Nieuwkerk

De Engelse componist en pianist Michael Finnissy (1946) schreef een nieuw stuk voor twee basklarinetten, cello en contrabas: *Tussen Rede en Gevoel*. Het werk gaat in première tijdens Musica Sacra Maastricht 2018.

T*ussen Rede en Gevoel* is méér dan zomaar een titel, vertelt Michael Finnissy in zijn zonovergoten tuin aan de Engelse oostkust. Het thema van Musica Sacra dit jaar – *Vergelden, Vergeven, Verzoenen* – was voor hem aanleiding om verder na te denken over waar de filosoof Mary Midgley al heel lang op hamert: we hoeven rede en gevoel niet met elkaar te verzoenen, want die twee polen zijn al onlosmakelijk met elkaar verbonden. “Muziek omvat zowel het rationele als het irrationele”, aldus Finnissy. “Beide zijn noodzakelijk om het plaatje compleet te maken. Als componist moet ik beschikken over de vaardigheden van een technisch ontwerper en tegelijk over de vrije associatieve vermogens van een kind. En wijsheid vind je precies tussen ‘rede’ en ‘gevoel’, in het evenwicht tussen die twee.”

Ludwig van Beethoven

Dat klinkt als een doordachte filosofische bespiegeling, maar gaan we daar ook iets van horen in het stuk dat Finnissy gecomponeerd heeft? “Ja, dat denk ik wel. De ‘rede’ wordt gesymboliseerd door een reeks akkoorden die door stiltes van elkaar gescheiden worden, gebaseerd op een kort citaat uit het eerste deel van de Eroicasymfonie van Ludwig van Beethoven. De retorica van Beethoven is meesterlijk: in een heel dissonante passage worden Es-akkoorden tegenover Fes-akkoorden geplaatst. Die scherpe dissonant moet het publiek toendertijd geshockeerd hebben – en we vinden het nog steeds niet makkelijk om zo’n dissonant te horen. Dit gebruik ik vanwege die nadrukkelijkheid, alsof je in een discussie met je vuist op tafel slaat. Een muzikaal idee om iets heel duidelijk en scherp op de voorgrond te plaatsen. Iets om ons wakker te schudden. In het tweede deel wordt ‘gevoel’ gesymboliseerd door een extatische *chant*, iets dat klinkt als een liturgisch gezang, bijna alsof het Gregoriaans is of Oost-Europese volksmuziek. De akkoorden uit het eerste deel komen terug, maar dan veel langzamer.”

Rationeel en irrationeel

Toch zijn ‘rede’ en ‘gevoel’ niet van elkaar gescheiden, ook niet in dit werk van Finnissy. “Natuurlijk zou je kunnen zeggen, dat de manier waarop ik de volgorde in het eerste deel heb bepaald irrationeel is als je het vergelijkt met de conventies uit de klassieke periode. Maar de keuzes die ik heb gemaakt zijn niet spontaan, maar weloverwogen. Gebaseerd op onderzoek en reflectie. Ook de afwisseling in de basklarinetpartijen in het tweede deel en de verwijzing naar muzikale orthodoxie in het tweede deel zijn niet zomaar ‘op gevoel’ gedaan, maar rationeel gepland en zorgvuldig genoteerd.” En hoe suggestief ook dat het nieuwe werk van Finnissy uit twee even lange delen bestaat – bij elkaar 19 minuten – van een scheiding tussen het rationele en het irrationele in zijn werk wil hij beslist niet spreken. “Dat zit echt alleen maar in het hoofd van de luisteraar. Natuurlijk: mijn intuïtie leidt me – maar het opschrijven is een rationeel proces. Het lijkt misschien spontaan, maar de keuzes zijn rationeel. Dus rationeel en irrationeel zijn niet van elkaar te scheiden, ze hoeven helemaal niet *verzoend* te worden.”

Wat is er mis met een toon?

Meer dan welk ander instrument ook leent de basklarinet zich voor *special effects*: slap tongue, microtonale intervallen, dubbeltonen, enzovoort. “Die effecten zitten er ook in, net als een *ricochet half col legno* met de stok in de cello en de contrabas. Maar ik wil ze niet louter als *special effect* gebruiken – ik hoop dat ze echt deel uitmaken van de structuur van de compositie. Een beetje als lichtgekleurde accenten in een schilderij.” En het gaat Finnissy niet alleen om klank. “Ik houd van werken met toonhoogte en notenduur. Onlangs gaf ik een masterclass aan een groep compositiestudenten, en die hadden allemaal alleen maar sis- en ruisklanken gebruikt. ‘Wat is er mis met een toon, en met verschillen in toonhoogte?’, heb ik toen gevraagd. Daar is zoveel mee mogelijk.”

De composities van Finnissy zijn niet van het soort dat zich gemakkelijk, zonder nadenken, als achtergrondmuziekje laat gebruiken. “Met die complexiteit wil ik doordringen tot mijn publiek. In onze cultuur lijkt het wel of muziek een lieflijk sprookje is geworden, een prettig achtergrondgeluid. Dat is het soort muziek dat gepromoot wordt door de media. *Easy listening*. Ik hou daar niet van. We zouden een categorie ‘*difficult listening*’ moeten hebben. En reken maar dat daar ook een publiek voor is – publiek dat zich wél wil inspannen om door te dringen tot de boodschap van muziek.”

Neerbuigend

Om zich heen kijkend in zijn tuin vol bloeiende planten peinst Finnissy: “Eigenlijk is het vreemd. Veel mensen zouden zich schamen als ze nog geen boterbloem van een tulp kunnen onderscheiden, of een courgette van een snijboon. Maar als je je verdiept in de nuances van muziek word je al te gemakkelijk weggezet als een vreemde nerd. Dat is toch eigenlijk heel neerbuigend tegenover componisten en musici? Misschien komt het wel doordat alles zo makkelijk toegankelijk geworden is: muziek, schilderijen, films ... je hóeft je best er niet voor te doen, alles is met één klik binnen te halen. Zou muziek niet nog betekenisvoller worden als je er echt moeite voor moet doen?” Toch is het niet een louter hedendaags verschijnsel, gaat Finnissy verder. “Ook in de tijd van Bach werd geklaagd over zijn muziek: hij zou zijn koraalzettingen te emotioneel gemaakt hebben. Men was bang dat het volk het niet zou begrijpen – of was men bang dat Bach meer invloed zou krijgen dan de autoriteiten? Bang dat de waarheid die kunstenaars aan het licht brengen, de vragen die kunstenaars stellen, te veel invloed krijgen?”

De vragen die Finnissy opwerpt met zijn nieuwe stuk, horen we dit najaar. *Tussen Rede en Gevoel* gaat in première tijdens Musica

Sacra Maastricht 2018, en wordt daarna ook nog gespeeld tijdens het Transit Festival in Leuven (14 oktober), November Music in Den Bosch (4 november), in het Orgelpark in Amsterdam (2 december) en in Galerie Marzee in Nijmegen (27 januari 2019). De compositie van Michael Finnissy is mogelijk gemaakt door de Eduard van Beinum Stichting en het Basklarinet Festijn 2018.

Michael Finnissy